

KEFKEN TERSANESİ

Atilla ÇETİN*

Kocaeli tersaneler bakımından zengin bir bölge. İzmit, Karamürsel ve Kefken tersaneleri tarih boyunca önemli hizmetler yaptılar ve Türk denizciliğine önemli gemiler inşa ettiler. Kefkenin imlası eski kaynaklarda (Kevfen) olarak geçer.

Taranan Yunan Kaynakları:

- Ksenophananabasis (onbinlerin dönüşü) de, Sinop'da 3'e ayrılan ordunun Kalpe(kerpe) tekrar birleştiğinden bahseder.

- Strabon ünlü eseri Coğrafya'nın 12. Kitabında Bithnia'yı anlatırken Thynia adası (daphne, Kefken adası), Kalpe limanından bahseder. Kefken adı dahi zikredilmez.

- AnnaKomnena – Aleksiad

- Ostragoski Bizans Devleti Tarihi

- John Julius Norwich- Bizans Tarihi 3 cilt

- NikephorosBryennios- Tarihin özü

- MikaelAttaleiates- Tarih

- İonnes Zonaras- Tarihlerin özeti

- Georgios Akropolites- Vekayiname

- Anadolunun Tarihi Coğrafyası – Veli Sevin

- Antik Kaynaklarda Karadeniz bölgesi- Adem Işık

- Mikhael Doukas- Tarih

- Mikhail Psellos- kronographia

- İonnes Kinnamos-Historia

Yukarıda adı geçen antik çağ ve Bizans kaynaklarında Kefken adı geçmemektedir. Bazı eserlerde Kerpe (Kalpe) limanı sadece anılmaktaydı. Osmanlı öncesi dönemde Kefken'de bir liman olmaması muhtemel. Halktan alınan bilgiye göre (Kefken'in yerlileri) Sakarya-Karasu Ağva (Kefken) arası bölgeye genel isim olarak Kefken dendiğini ifade ediyorlar. Denizcilikte balık merasına da Kefken adı veriliyor.

* Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi.

Karadeniz kıyılarındaki ve Kefken limanları tarih boyunca mühim rol oynadılar. Birçok gezgin bu limanlardan bahsettiler. Osmanlı denizcilik tarihinin mümtaz ismi Prof. Dr. İdris Bostan'ın Osmanlı Bahriye Teşkilatı <<XVII yüzyılda Tersâne-i Âmire>> adlı araştırmasında yazdığına göre, <<Kefken Tersanesi 24 Safer 980/6 Temmuz 1572'de bir fermanla ihdas olunmuş ve tamiri için avâriz-ı divâniyeden muaf olmak mukabilinde o havaliden 8 kişi kendi istekleriyle görevlendirilmiştir.>>¹

Bu olay İnebahtı Savaşı'nın akabinde bütün devlet tersanelerinin bir kış boyunca süratle çalıştıkları ve donanmayı yeniledikleri döneme aittir. Vezir-i azâm Sokullu Mehmet Paşa işi çok sıkı tutmuş, denetlemiş ve İzmit ve Kandıra kadılarına gönderilen hükümler bunların delillerindendir. İsmail Hakkı Uzunçarşılı hocamız Osmanlı tarihinde bir dipnotta Selanîkî tarihinde Sokullu ve Kılıç Ali Paşa arasındaki konuşmaları ve bir kışta koca bir donanma yapılmasına pek inanmazdım diyor. Ta ki arşive girip, mühimme, ahkâm ve maliye defterlerindeki kayıtları ve titiz takibi görünce, Selanîkî'nin yazdıklarına gerçekten inanmış.

1572 yılı içinde Kefken tersanesinde, ilk önce bir baştan kadirga cinsinden büyük harp gemisi ve 4 kadirga yapılması emr olunmuştur. Bunlar için kalafatçı ve neccar ustaları İzmit ve o civarda yeter sayıda bulunup getirilmiştir. Ayrıca 1000 adet Kaluçev denilen kürek yapımı emr edildi. İkinci aşamada 10 kadirga yapımı daha emredildi. Bu konularda mühimme, maliye ve Kepeci defterlerinde oldukça ayrıntılı bilgiler ve veriler mevcuttur.

7 Nolu Mühimme Defterinde, Sinan Kethuda'dan Kefkende yaptırdığı gemiler içlerine yeteri kadar adam konularak İstanbul'a gönderilmesi² 12 nolu Mühimme'den, Kefken'de yapılmakta olan gemiler ihtiyaç duyulan çam kerestesinin Akyazı, Ereğli ve Göynük kadıları tarafından tedarik edilip ilgili yerlere gönderilmesi³. Kefken'de yapılmakta olan (inşası devam eden) gemilerde çalışmakta olan neccar, bıçakçı, bıçkıcı, baltacı, tâifesinin kaçma ihtimaline karşı bunların "kefile verilip" sürekli istihdam olunarak işin bir an evvel bitirilmesi⁴. Kefken'de yapılmakta olan gemilerin tamamlandığı ve Kefken Dağı araba ile kereste nakline müsait olmadığından Sapanca halkına bu sene artık kereste hizmeti teklif olunmaması⁵. Kamil Kepeci 67 Nolu defterinde ise, Galata Hassa Harcı Eminine tezkirede, Kefken namı iskelede bina olunan hassa donanma gemilerini bina eden 31 adet neccar tâifesine verilecek akçeler hakkında⁶. Kandıra kadısına ve Nuh Çavuş'a yapılan bir hüküm ise, Kefken'de kadirgaların binasına hizmet eden neccar, kalafatçı ve dülgerlerine ücretlerinin verilmesi hususundadır⁷. MAD 7534'te Kefken İskelesinde, mîrî canibinden inşa olunan tersaneye berat-ı Şerifle menemmetçi tayini hakkındadır⁸. Kandıra kadısına bir hüküm, Kefken İskelesi yolundaki Çukur Köprü'nün onarımı emredilmektedir⁹. KK. 67'de Kefken nam iskeledeki tersanenin tamir ve telmini hakkında Kandıra Kadısına hükümdür¹⁰.

Tersanelerde gemiler inşa edilince bunların muhasebesinin yapılması gerekiyordu. İznikmid ve Ada kadılarına yazılan bir hükümde Kevken İskelesinde bina olunan bir kıt'a başlarda ve on dört kıt'a kadirgaların muhasebelerinin incelenmesi neccar ve kalafatçıların ücretlerin hakkındadır¹¹. Gerekli malzemeler için akçe gönderilmesi istenirdi. Örneğin çam

1 İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı XVII. Yüzyılda Tersaneyi Amire*, Ankara 1992, s-24, dipnot 212 Kandıra kadısına hüküm, BOA, KK 67, nr-97 a/3.

2 BOA, MD, nr-7, hüküm 1870.

3 BOA, MD, nr-12, hüküm, 1213.

4 BOA, MD, nr-12, hüküm, 1209.

5 BOA, MD, nr-12, hüküm, 1185.

6 BOA, KK 67, s-183(364) hk. 1328; 285 (368) hk. 1996.

7 BOA, KK 67, s-164(327) hk. 1199.

8 BOA, MAD, s-7534, hk. 4395.

9 BOA, MAD, s-7534,1268, hk. 3726.

10 BOA, KK67, s-98(195), hk. 708.

11 Atilla Çetin, *Kocaeli Tarihinden Sayfalar*, İzmit 2000, s.96-98 (Kefken Tersanesi), BOA, MD, nr-16, s-283, hk. 538; BOA, KK 67, s-299(595), hk. 2100.

kereste için para gönderilmesi isteği bu meyandadır¹².

Kandıra ve Şile kadısına yazılan bir hükümde, Kandıra kazasına tabi olan Kevken İskelesinde kadirga kerestesi tahmin olunan geminin helak olması kereste ve geminin paralarının defter edilip İstanbul'a gönderilmesi istenmiştir¹³.

2775 numaralı maliye defterinde bir hüküm Kandıra kazasında kesilip, Kefken İskelesi'ne getirilen kadirga kerestelerinin Tersane-yi Âmire'ye gönderilmesi konusudur¹⁴.

Kefken Tersanesi'nin ağır tempoda da olsa 17 ve 18. yüzyıllarda hizmet gördüğü ve bazı gemilerin inşa edildiği anlaşılıyor.

III. Selim döneminde bir süre Gemlik Tersanesi Emimi olan, girişken-başarılı Kalyoncu Ali Ağa'nın Kefken Tersanesi'nin geliştirilmesi için çabalarını müşahede ediyoruz. Buna ait bazı kayıtlara rastladım¹⁵.

Kefken Tersanesi önünde ilginç olaylar da oluyordu. Gemi kazaları ve gemi batıkları bunların en önemlisiydi. Savaş gemileri kereste ve odun ve başka malzemeleri taşıyan gemilerin batıkları yazışma konu'su oluyordu. Kefken adası civarında tabiiyeti meçhul üç direkli bir vapurun battığı¹⁶. Her nevi batığın zahire çıkarılması için bir yabancıya iltizam¹⁷.

Atlas dergisinin Mart 2015 sayısında Kefken civarında batmış bir savaş gemisi, deniz içindeki toplar ve gülleri anlatılmıştır.

Rus gemilerinden Kefken açıklarında Osmanlı donanması tarafından el konulan ve Fazlullah adı verilen fırkateynde bulunan zahire ve sair mühimmatı gösterir defter İstanbul'a gönderilmiştir¹⁸. Bu tür gemilere el koyma her iki taraftan da vuku buluyordu. Don Kazakları bile gelip Anadolu sahillerini vurup mal, eşya ve insan kaçıyorlardı.

Yine Kefken, Kerpe civarında yabancılarında karıştıkları önemli bir konu, tuz kaçakçılığı idi. Sıkı takibe rağmen, kaçakçılar daima mevcuttu. Kârlı bir işti. Karadeniz'den yabancı gemilerle gelen kaçak tuzun takibi için görevlendirilecek memurlara ve koruculara mahalli gerekli kolaylığın gösterilmesi istenirdi¹⁹. Birçok emirlere rağmen tuz kaçakçılığının devam ettiği daima vurgulanmıştır²⁰. Devlet de kaçakçılara karşı yeni önlemler almaya çalışırdı. Son dönemde ünlü tuz kaçakçılarından birisi İpsiz Recep'ti. Birçok anekdotları halk tarafından anlatılır. Bu konuda epey belgelere rastladık. Düyun-ı Umumiye İdaresi işleri daha sıkı tutmaya çalıştı. Kaçakçı ve eşkıyanın önüne geçmek her zaman kolay değildir.

Kandıra bölgesinde bol yetişen keten tohumundan çıkarılan ve ağır bir yağ olan (bezir yağı) uzun yıllar halkın, köylülerin besin kaynağı olmuştur. Alışık olmayan bu yağ yiyenlere ağır gelir.

III. Frederick'inin hayatı hakkında bir eser yazan Kefken adlı bir zatın yayın dolayısıyla muhakemesi ve beraatı, Frederick'in vefatından üç ay sonra yayınlanmak üzere Kefken'e verdiği bir takım yazışmalar da bu isimle ilgili çarpıcı bir konudur²¹. Prens Bismark halkın adaletten emin olması için cereyan eden müzakerelerin ilânını istemiştir.

12 BOA, KK 67, s-560(1117), hk. 3804.

13 BOA, MAD, nr-2775, s-384(737), hk. 1758.

14 BOA, MAD, nr-2775,s-22(41), hk. 75.

15 Atilla Çetin "Gemlik Tersanesi" Bursa Araştırmaları Dergisi, 2008.

16 BOA, DH MKT,1558-32,215,1300.

17 BOA, Y. PRK-ŞH,1-56 16N. 1299.

18 BOA, C.BH. 254/11757, 19 Z 1180(4).

19 BOA, Y-PRK-UM, 17/142,29Z 1307.

20 BOA, BEO, 34/2512, 23Z 1309.

21 BOA, DH.MKT, 1558/32,21/5/1306; DH.MKT, 1737/104,13/za/1307.

Sonuç olarak, Kefken liman, sığınak ve Tersane olarak, Osmanlı yüzyıllarında, batı Karadeniz kıyısında, zengin orman varlığı ve kereste, tarım ve hayvancılık ürünleriyle önemli hizmetler yapmış bir yerdir. Bilhassa başkent İstanbul'a katkılarını önemle belirtmek gerekir.

BELGE: Mühimme Defteri 16'dan bir hüküm.

“Kandıra kadısına hüküm ki.

Mektup gönderip taht-ı kazanın Kefken iskelesinde binası ferman olunan bir kıt'a baştarde ve dört kıt'a kadirganın ikisinin kalafatına mübaşeret (başlama) olunup bi-inayetillahi Teâlâ (Allah'ın yardımıyla) itmama karib (bitime yakın) ve maadası dahi yetiştirilmek üzere olup, anlardan maada dokuz kadılık yerin reayası mu'avenetiyle (yardımıyla) on kıt'a kadirga ferman olunmağın anların dahi baş ve kıçı dolup kafes olduğun ve anlardan gayri hâlâ bin adet kaluçe kesdirmesi emr olunup reyanın tahammülü olmadığı bildirilmişsin. İmdi (şu halde, binaenaleyh) kürekler hususu mevsimine tehir olunup itmama karip (bitmeye yakın) olan gemiler mu'accelen (acil olarak) yetiştirilip Tersane-i âmire' me gönderilmesin emridüp buyurdum ki, vusul buldukta bu babda (hususta) gereği gibi mukayyet olup arz ittüğün itmama karip olan gemileri ale't-ta'cil (acele üzere) yetiştirüp Donanma-yı hümayunum gemileri deryaya çıkmadın (çıkmadan) tersane-i âmire'ye irsal ve isal eyleyüp (gönderip) dahi baki kalan gemilerin dahi itmamına sa'y ve ihtimam üzere olup ve ferman olunan bin adet kaluçe küreklerini dahi mevsimi geldikte kesdürüp ihzar eyleyüp (hazırlayıp) talep olundukta irsal eylesin. Husus-ı mezbur (adı geçen konu) ehem memurdandır (önemli işlerdendir). İhmal ve müsahaleden hazer eylesin (işinde gevşeklik ihmalden kaçınasın).

(Üstte Not) : Mezbur kadının adamı Derviş'e verildi fi 8 Za 979”

(Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Mühimme Defteri, nr.16, s.283, hüküm 538).